TILLARNI O‘QITISH TEXNOLOGIYALARI

UO‘K 811.512.133

NEMIS TILINI O‘QITISH JARAYONIDA KOMMUNIKATIV METODLAR ORQALI O‘QUVCHILARNING TANQIDIY FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISH

Jumayev Erkin Boltayevich,
Buxoro davlat universiteti dotsenti, PhD
jumaev.erkin@inbox.ru

Ushbu maqolada nemis tilini o‘qitish jarayonida kommunikativ metodlar vositasida o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishning pedagogik va metodik imkoniyatlari tahlil qilingan. Zamonaviy chet tili ta’limida o‘quvchilarning leksik-grammatik bilimlarini shakllantirish bilan bir qatorda axborotni tahlil qilish, turli nuqtayi nazarlarni qiyoslash, dalillarning ishonchliligini baholash, muammoli vaziyatlarga muqobil yechimlar ishlab chiqish hamda o‘z fikrini asoslab berish qobiliyatlarini rivojlantirish zarurligi asoslangan. Nemis tili darslarida kommunikativ topshiriqlar, munozara va debatlar, muammoli vaziyatlar, rolli o‘yinlar, loyiha metodi, autentik materiallar hamda reflektiv mashqlardan foydalanish orqali kommunikativ kompetensiya va tanqidiy fikrlashni integrativ rivojlantirish imkoniyatlari yoritilgan. Tadqiqot doirasida tanqidiy fikrlashga yo‘naltirilgan kommunikativ topshiriqlarning reproduktiv, qiyosiy-tahliliy, argumentativ, muammoli-ijodiy va reflektiv-baholash darajalari tizimlashtirilgan. Shuningdek, nemis tili darslarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning Verstehen → Analysieren → Vergleichen und Bewerten → Begründen und Problemlösen → Reflektieren bosqichlariga asoslangan metodik mexanizmi taklif etilgan.

Kalit so‘zlar: *nemis tili, tanqidiy fikrlash, kommunikativ kompetensiya, kommunikativ metod, kommunikativ topshiriq, chet tilini o‘qitish metodikasi, muammoli ta’lim, interfaol metod, argumentatsiya, autentik material, loyiha metodi, refleksiya.*

РАЗВИТИЕ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ УЧАЩИХСЯ ПОСРЕДСТВОМ КОММУНИКАТИВНЫХ МЕТОДОВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ НЕМЕЦКОМУ ЯЗЫКУ

В данной статье анализируются педагогические и методические возможности развития навыков критического мышления учащихся посредством коммуникативных методов в процессе обучения немецкому языку. Обоснована необходимость развития у учащихся наряду с формированием лексико-грамматических знаний способности анализировать информацию, сопоставлять различные точки зрения, оценивать достоверность аргументов, разрабатывать альтернативные решения проблемных ситуаций и аргументированно выражать собственную позицию. Рассмотрены возможности интегративного развития коммуникативной компетенции и критического мышления на уроках немецкого языка посредством использования коммуникативных заданий, дискуссий и дебатов, проблемных ситуаций, ролевых игр, метода проектов, аутентичных материалов и рефлексивных упражнений. В рамках исследования систематизированы репродуктивный, сравнительно-аналитический, аргументативный, проблемно-творческий и рефлексивно-оценочный уровни коммуникативных заданий, направленных на развитие критического мышления. Кроме того, предложен методический механизм развития критического мышления на уроках немецкого языка, основанный на последовательности этапов Verstehen → Analysieren → Vergleichen und Bewerten → Begründen und Problemlösen → Reflektieren.

Ключевые слова: *немецкий язык, критическое мышление, коммуникативная компетенция, коммуникативный метод, коммуникативное задание, методика преподавания иностранного языка, проблемное обучение, интерактивный метод, аргументация, аутентичный материал, метод проектов, рефлексия.*

DEVELOPING STUDENTS’ CRITICAL THINKING THROUGH COMMUNICATIVE METHODS IN THE PROCESS OF TEACHING GERMAN

This article analyzes the pedagogical and methodological potential of developing students’ critical thinking skills through communicative methods in the process of teaching German. It substantiates the need

to develop students’ ability to analyze information, compare different viewpoints, evaluate the reliability of arguments, generate alternative solutions to problematic situations, and substantiate their own positions alongside the development of lexical and grammatical knowledge in contemporary foreign language education. The article examines the possibilities for the integrated development of communicative competence and critical thinking in German language classes through communicative tasks, discussions and debates, problem-based situations, role-playing activities, project-based learning, authentic materials, and reflective exercises. Within the framework of the study, communicative tasks aimed at developing critical thinking are systematized into reproductive, comparative-analytical, argumentative, problem-solving and creative, and reflective-evaluative levels. Furthermore, a methodological mechanism for developing critical thinking in German language classes is proposed, based on the following sequence of stages: Verstehen → Analysieren → Vergleichen und Bewerten → Begründen und Problemlösen → Reflektieren.

Keywords: *German language, critical thinking, communicative competence, communicative method, communicative task, foreign language teaching methodology, problem-based learning, interactive method, argumentation, authentic materials, project-based learning, reflection.*

Kirish. Zamonaviy ta’lim tizimida chet tillarini o‘qitishdan ko‘zlangan maqsad o‘quvchiga faqat muayyan hajmdagi leksik va grammatik bilimlarni berish bilan chegaralanmaydi. Globallashuv, raqamli axborot oqimining jadallashuvi va turli manbalardan olinayotgan ma’lumotlar hajmining ortishi o‘quvchidan xorijiy tildagi axborotni tushunish bilan bir qatorda uni tahlil qilish, qiyoslash, ishonchliligini baholash va o‘z munosabatini asoslangan holda ifodalashni talab qilmoqda. Shu jihatdan kommunikativ kompetensiya bilan bir qatorda tanqidiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirish chet tili ta’limining muhim pedagogik vazifalaridan biriga aylanmoqda.

Nemis tilini o‘qitishda ham mazkur masala alohida ahamiyat kasb etadi. An’anaviy yondashuvda o‘quvchi ko‘pincha tayyor grammatik konstruksiyalar, so‘z va iboralarni o‘zlashtiradi, matnni qayta hikoya qiladi yoki reproduktiv xarakterdagi mashqlarni bajaradi. Bunday topshiriqlar til materialini o‘zlashtirish uchun muayyan ahamiyatga ega bo‘lsa-da, o‘quvchining mustaqil fikrlashi, muammoga turli nuqtayi nazardan yondashishi, dalillarni baholashi va o‘z pozitsiyasini asoslash imkoniyatlarini to‘liq ta’minlamaydi.

Shu sababli nemis tili darslarini kommunikativ va muammoli vaziyatlar asosida tashkil etish, o‘quvchini axborotni shunchaki qabul qiluvchi subyektdan uni tahlil qiluvchi, baholovchi, qiyoslovchi hamda yangi xulosalar ishlab chiquvchi faol ishtirokchiga aylantirish zarur.

Tanqidiy fikrlash shaxsning axborotni avtomatik ravishda qabul qilmasdan, uni tahlil qilish, dalillarning asoslanganligini aniqlash, turli pozitsiyalarni qiyoslash, sabab-oqibat munosabatlarini belgilash, muqobil yechimlarni ko‘rib chiqish va mustaqil xulosa chiqarishga yo‘naltirilgan intellektual faoliyat sifatida namoyon bo‘ladi. Chet tilini o‘rganish jarayonida esa mazkur kognitiv faoliyat kommunikatsiya bilan bevosita bog‘lanadi.

Masalan, o‘quvchi nemis tilidagi matnni o‘qish yoki audio-video materialni tinglash jarayonida faqat uning mazmunini tushunish bilan cheklanmasdan, quyidagi savollarga javob izlaydi:

Was ist die Hauptidee? – Asosiy g‘oya nima?

Warum denkt der Autor so? – Muallif nima sababdan shunday fikrda?

Welche Argumente werden genannt? – Qanday dalillar keltirilgan?

Sind diese Argumente überzeugend? Warum? – Ushbu dalillar ishonarlimi? Nima uchun?

Gibt es eine andere Meinung? – Boshqa nuqtayi nazar mavjudmi?

Was denkst du darüber? Begründe deine Meinung. – Bu haqda sen qanday fikrdasan? Fikringni asosla.

Bunday savollar o‘quvchini oddiy mazmunni tushunishdan tahlil qilish, baholash, argumentatsiya va mustaqil xulosa chiqarishga olib boradi. Demak, nemis tili darsida kommunikativ kompetensiya va tanqidiy fikrlash bir-birini to‘ldiruvchi komponentlar sifatida namoyon bo‘ladi.

Maqolaning *maqsadi* – nemis tilini o‘qitish jarayonida kommunikativ metodlar va topshiriqlar vositasida o‘quvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirishning metodik imkoniyatlarini aniqlash, kommunikativ va kognitiv faoliyatning o‘zaro integratsiyasini asoslash hamda tanqidiy fikrlashga yo‘naltirilgan metodik mexanizmni tizimlashtirishdan iborat.

Mavzuga doir adabiyotlar tahlili. Tanqidiy fikrlash muammosi pedagogika, psixologiya va ta’lim metodikasida o‘quvchining yuqori darajadagi kognitiv faoliyati bilan bog‘liq tushuncha sifatida o‘rganib kelinadi. Ilmiy-metodik yondashuvlarda tanqidiy fikrlash axborotni tahlil qilish, dalillarni tekshirish, turli qarashlarni qiyoslash, muammoga bir nechta nuqtayi nazardan yondashish, asoslangan qaror qabul qilish va refleksiya qilish kabi intellektual operatsiyalar majmuyi sifatida talqin qilinadi.

J.Deweyning reflektiv fikrlash haqidagi qarashlarida ta’lim oluvchining muammoni anglash, taxminlarni ilgari surish, dalillarni o‘rganish va asoslangan xulosaga kelish faoliyati alohida o‘rin egallaydi.

Mazkur yondashuv tanqidiy fikrlashni tayyor bilimlarni o‘zlashtirish emas, balki faol intellektual izlanish jarayoni sifatida tushunish imkonini beradi.

B.Bloom tomonidan ishlab chiqilgan kognitiv maqsadlar taksonomiyasi ham o‘quv faoliyatini oddiy eslab qolishdan murakkab intellektual operatsiyalarga olib chiqish zarurligini ko‘rsatadi. Keyinchalik taksonomiyaning takomillashtirilgan variantlarida bilish, tushunish, qo‘llash, tahlil qilish, baholash va yaratish kabi bosqichlarning ajratilishi ta’lim topshiriqlarini turli kognitiv darajalarda tashkil etish uchun metodik asos bo‘lib xizmat qiladi.

R. Ennis tanqidiy fikrlashni shaxsning nimaga ishonish yoki qanday harakat qilish to‘g‘risida asoslangan qaror qabul qilishiga qaratilgan reflektiv va oqilona fikrlash sifatida tavsiflaydi. P. Facione yondashuvida esa interpretatsiya, tahlil, baholash, xulosa chiqarish, tushuntirish va o‘z-o‘zini nazorat qilish tanqidiy fikrlashning muhim kognitiv ko‘nikmalari sifatida ko‘rsatiladi.

Chet tillarini o‘qitish metodikasida kommunikativ yondashuvning rivojlanishi tilni faqat grammatik qoidalar tizimi sifatida emas, balki real muloqot vositasi sifatida egallash zaruratini yuzaga keltirdi. Kommunikativ ta’lim jarayonida o‘quvchi o‘z fikrini ifodalash, suhbatdoshining pozitsiyasini tushunish, savol berish, javob qaytarish, dalil keltirish va muloqot maqsadiga muvofiq til vositalarini tanlashga o‘rganadi.

Mazkur nazariy qarashlarni nemis tilini o‘qitish amaliyotiga tatbiq etish kommunikativ topshiriqlarni faqat nutqiy faoliyatni rivojlantirish vositasi sifatida emas, balki kognitiv faoliyatni faollashtiruvchi didaktik mexanizm sifatida ko‘rib chiqishni talab etadi. Xususan, munozara, debat, muammoli vaziyat, autentik materiallarni qiyosiy tahlil qilish, loyiha faoliyati va reflektiv topshiriqlar o‘quvchidan nafaqat nemis tilidagi leksik-grammatik birliklardan foydalanishni, balki axborotni tahlil qilish, baholash va asoslashni ham talab qiladi.

Shu nuqtayi nazardan, kommunikativ kompetensiya va tanqidiy fikrlashni o‘zaro integratsiyalashgan holda rivojlantirish nemis tilini o‘qitish metodikasining istiqbolli yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralishi mumkin.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot metodologiyasining asosini kommunikativ, kompetensiyaviy, muammoli va faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuvlarning o‘zaro integratsiyasi tashkil etdi. Tadqiqotda pedagogik kuzatish, nazariy tahlil, qiyosiy tahlil, kommunikativ topshiriqlarni modellashtirish, muammoli vaziyatlarni loyihalash, reflektiv baholash hamda o‘quv faoliyati natijalarini sifat jihatidan tahlil qilish metodlaridan foydalanildi.

Nemis tili darslarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan kommunikativ topshiriqlar o‘quvchidan bajarilishi talab etiladigan kognitiv operatsiyalarning murakkablik darajasiga ko‘ra besh darajada tizimlashtirildi.

1. *Reproduktiv daraja.* Mazkur bosqichda o‘quvchi berilgan axborotni tushunadi va uni qayta ifodalaydi.

Masalan: *„Fasse den Text kurz zusammen.“*

Ya’ni matn mazmunini qisqacha bayon qilish talab etiladi. Mazkur bosqich keyingi murakkab fikrlash operatsiyalari uchun zarur bilim va axborot bazasini shakllantiradi.

2. *Qiyosiy-tahliliy daraja.* Bu darajada o‘quvchilar ikki yoki undan ortiq fikr, hodisa yoki axborot manbasini o‘zaro qiyoslaydilar.

Masalan, „*Leben in der Stadt oder auf dem Land?“* mavzusida shahar va qishloqda yashashning afzallik hamda kamchiliklarini aniqlash topshiriladi:

„Vergleiche beide Möglichkeiten. Welche ist besser und warum?“

Bunday topshiriq o‘quvchini ma’lumotlarni guruhlash, qiyoslash, muhim va ikkilamchi belgilarni aniqlashga yo‘naltiradi.

3. *Argumentativ daraja*. Mazkur darajada o‘quvchi o‘z pozitsiyasini shakllantiradi va uni dalillar yordamida himoya qiladi.

Masalan: “*Sollten Smartphones im Unterricht verboten werden?“*

O‘quvchilar *dafür* va *dagegen* guruhlariga ajratilib, tegishli pozitsiyalarni himoya qiladilar. Bunda:

Meiner Meinung nach ...

Ich bin der Ansicht, dass ...

Ein wichtiges Argument dafür/dagegen ist ...

Ich stimme dieser Meinung nicht zu, weil ...

kabi kommunikativ konstruksiyalardan foydalaniladi.

Natijada grammatik va leksik bilimlar real argumentativ nutq faoliyati bilan integratsiyalashadi.

4. *Muammoli-ijodiy daraja*. Bu bosqichda o‘quvchilarga tayyor javobga ega bo‘lmagan muammoli vaziyat taqdim etiladi.

Masalan: *„Unsere Schule möchte umweltfreundlicher werden. Was können wir tun?“*

O‘quvchilar energiyani tejash, chiqindilarni saralash, plastik iste’molini kamaytirish va ekologik transportdan foydalanish kabi muqobil yechimlarni taklif qiladilar.

Har bir yechim uning samaradorligi, amalga oshirish imkoniyati, afzalliklari va kamchiliklari nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi.

Mazkur jarayon quyidagi mantiqiy ketma-ketlik asosida amalga oshiriladi:

muammoni aniqlash → variantlarni ishlab chiqish → variantlarni baholash → maqbul yechimni tanlash → qarorni dalillar bilan asoslash.

5. *Reflektiv-baholash darajasi*. Yakuniy bosqichda o‘quvchi nafaqat topshiriq natijasini, balki o‘z fikrlash jarayonini ham tahlil qiladi.

Masalan: *„Hat sich deine Meinung nach der Diskussion verändert? Warum?“*

„Welches Argument war für dich am überzeugendsten?“

„Was hast du aus der Diskussion gelernt?“

Refleksiya o‘quvchiga o‘zining dastlabki pozitsiyasini qayta ko‘rib chiqish, boshqa nuqtayi nazarlarni hisobga olish hamda chiqarilgan xulosalarning asoslanganligini baholash imkonini beradi.

Tadqiqot metodologiyasida munozara va debat metodiga ham alohida e’tibor qaratildi. **Diskussion** va **Debatte** jarayonida o‘quvchi suhbatdoshining fikrini tinglaydi, uning dalillarini tahlil qiladi, o‘z pozitsiyasini shakllantiradi va qarama-qarshi fikrlarga javob beradi.

Bunda quyidagi mavzulardan foydalanish mumkin:

„Ist künstliche Intelligenz eine Chance oder eine Gefahr?“

„Sollten Jugendliche soziale Netzwerke weniger nutzen?“

„Ist Online-Unterricht besser als traditioneller Unterricht?“

„Sollten öffentliche Verkehrsmittel kostenlos sein?“

Shuningdek, autentik materiallardan – yangiliklar, reklama materiallari, ijtimoiy tarmoq postlari, videolar, intervyular va statistik ma’lumotlardan foydalanish nazarda tutiladi. Bir xil voqea haqidagi ikki xil nemis tilidagi manbani qiyoslashda:

Welche Informationen sind gleich?

Welche Informationen unterscheiden sich?

Welche Quelle ist glaubwürdiger? Warum?

Welche Fakten und welche Meinungen findest du im Text?

kabi savollardan foydalanish o‘quvchilarda fakt va fikrni farqlash, manbalarni qiyoslash, axborotning ishonchliligini baholash va dalillarga asoslangan xulosa chiqarish ko‘nikmalarini shakllantirishga yo‘naltiriladi.

Olingan natijalar va ularning tahlili. Tadqiqot doirasida amalga oshirilgan nazariy-metodik tahlil nemis tilini o‘qitish jarayonida kommunikativ topshiriqlarning mazmunini kognitiv operatsiyalar bilan boyitish tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun muhim metodik imkoniyat yaratishini ko‘rsatdi.

Birinchidan, kommunikativ topshiriqlarni *reproduktiv → qiyosiy-tahliliy → argumentativ → muammoli-ijodiy → reflektiv-baholash* darajalari asosida tashkil etish o‘quv faoliyatining oddiy axborotni qayta ifodalashdan mustaqil baholash va xulosa chiqarish tomon bosqichma-bosqich murakkablashishini ta’minlaydi.

Ikkinchidan, nemis tili darsida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning quyidagi besh bosqichli metodik mexanizmi tizimlashtirildi:

1-bosqich – *Anglash (Verstehen).* O‘quvchi yangi axborotni qabul qiladi va uning asosiy mazmunini aniqlaydi.

2-bosqich – *Tahlil qilish (Analysieren***).** Axborot tarkibiy qismlarga ajratiladi, undagi asosiy va ikkilamchi ma’lumotlar hamda sabab-oqibat munosabatlari aniqlanadi.

3-bosqich – *Qiyoslash va baholash (Vergleichen und Bewerten).* Turli fikr va manbalar o‘zaro taqqoslanib, dalillarning asoslanganligi va axborotning ishonchliligi baholanadi.

4-bosqich - *Asoslash va yechim ishlab chiqish (Begründen und Problemlösen).* O‘quvchi o‘z pozitsiyasini shakllantiradi, tegishli dalillar keltiradi va muammoga muqobil yechimlarni taklif qiladi.

5-bosqich – *Refleksiya (Reflektieren).* O‘quvchi o‘z xulosalarini qayta ko‘rib chiqadi, fikrlash jarayonini baholaydi va zarur hollarda o‘z pozitsiyasini takomillashtiradi.

Shunday qilib, metodik mexanizmni: *Verstehen → Analysieren → Vergleichen / Bewerten → Begründen/ Problemlösen → Reflektieren* ko‘rinishida ifodalash mumkin.

Mazkur mexanizmning muhim xususiyati uning nemis tilidagi to‘rtta asosiy nutq faoliyati – tinglab tushunish, o‘qish, gapirish va yozish jarayonlariga integratsiya qilinishi mumkinligidir.

Uchinchidan, loyiha metodidan foydalanish kommunikativ, axborot va tanqidiy fikrlash kompetensiyalarini yagona faoliyat doirasida birlashtirish imkonini beradi. Masalan, **„***Wie können wir unsere Stadt umweltfreundlicher machen?“* mavzusidagi loyihada o‘quvchilar muammoni aniqlaydilar, nemis tilidagi manbalardan ma’lumot izlaydilar, axborotni saralaydilar va qiyoslaydilar, muqobil yechimlarni ishlab chiqadilar, maqbul variantni tanlaydilar va o‘z qarorlarini nemis tilida dalillar bilan asoslab taqdim etadilar.

To‘rtinchidan, tanqidiy fikrlashga yo‘naltirilgan nemis tili darsida natijalarni faqat grammatik va leksik to‘g‘rilik asosida baholash yetarli emasligi aniqlandi. Shu sababli kompleks baholash uchun quyidagi mezonlar tizimlashtirildi:

- nemis tilidagi axborotning asosiy mazmunini aniqlash;
- fakt va subyektiv fikrni farqlash;
- ma’lumotlarni tahlil va qiyoslash;
- sabab-oqibat aloqalarini aniqlash;
- o‘z fikrini nemis tilida aniq ifodalash;
- pozitsiyasini tegishli dalillar bilan asoslash;
- qarama-qarshi nuqtayi nazarni hisobga olish;
- muammoga muqobil yechim taklif qilish;
- mustaqil xulosa chiqarish;
- o‘z faoliyatini reflektiv baholash.

Ushbu mezonlar o‘quvchining faqat til materialini qay darajada o‘zlashtirganini emas, balki nemis tilidan foydalangan holda qanday kognitiv operatsiyalarni amalga oshira olayotganini ham aniqlash imkonini beradi.

Shu asosda tadqiqotning asosiy metodik natijasi sifatida *kommunikativ kompetensiya – tanqidiy fikrlash – mustaqil faoliyat* komponentlarining integrativ aloqadorligi belgilandi. Kommunikativ vazifa o‘quvchi uchun fikrlash zaruratini yuzaga keltiradi, tanqidiy fikrlash ushbu vazifaning intellektual mazmunini belgilaydi, mustaqil faoliyat esa olingan bilim va ko‘nikmalarni yangi kommunikativ vaziyatlarda qo‘llash imkonini beradi.

Muhokama. Olingan metodik natijalar nemis tilini o‘qitish jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun alohida fan yoki maxsus mashg‘ulot tashkil etish shart emasligini ko‘rsatadi. Tanqidiy fikrlash elementlarini mavjud til topshiriqlarining mazmuni va didaktik tuzilishiga integratsiya qilish mumkin.

Masalan, an’anaviy **„***Lies den Text und beantworte die Fragen***“** topshirig‘ini faqat matndan tayyor javobni topishga yo‘naltirish o‘rniga savollarni turli kognitiv darajalarda shakllantirish maqsadga muvofiq:

Tushunish: *Was ist passiert?*
Tahlil: *Warum ist das passiert?*
Qiyoslash: *Wie unterscheiden sich die beiden Positionen?*
Baholash: *Welches Argument ist überzeugender?*
Yaratish: *Welche andere Lösung würdest du vorschlagen?*
Refleksiya: *Hat der Text deine Meinung verändert? Warum?*

Bunday transformatsiya natijasida bitta nemis tilidagi matn bir vaqtning o‘zida leksik-grammatik bilimlarni mustahkamlash, kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish va yuqori darajadagi kognitiv faoliyatni faollashtirish vositasiga aylanadi.

Kommunikativ topshiriqlarning samaradorligi ularning o‘quvchini tayyor javobni takrorlashga emas, balki mustaqil fikr bildirishga majbur qilishi bilan belgilanadi. Masalan, *„Sollten Smartphones im Unterricht verboten werden?“* mavzusidagi debatda o‘quvchi faqat mavzuga oid nemischa so‘z va grammatik konstruksiyalardan foydalanmaydi. U qarama-qarshi pozitsiyalarni tinglaydi, dalillarni saralaydi, kuchli va zaif argumentlarni ajratadi hamda o‘z pozitsiyasini himoya qiladi. Shu sababli kommunikativ faoliyat bevosita kognitiv faoliyat bilan uyg‘unlashadi.

Autentik materiallardan foydalanishning alohida ahamiyati shundaki, real axborot manbalari har doim ham bir xil pozitsiyani aks ettirmaydi. Turli manbalardagi ma’lumotlarni qiyoslash o‘quvchini *“Qaysi ma’lumot ishonchli?”, “Muallifning maqsadi nima?”, “Bu faktmi yoki fikrmi?”, “Qanday dalil keltirilgan?”* kabi savollar ustida fikrlashga undaydi. Bu esa nemis tilini o‘rganishni media va axborot savodxonligi bilan integratsiyalash imkonini beradi.

Loyiha faoliyati esa o‘quvchining tanqidiy fikrlashini uzoqroq va mustaqil faoliyat doirasida rivojlantirish imkoniyatini yaratadi. Bunda o‘quvchi muammoni aniqlashdan boshlab ma’lumot izlash, manbalarni saralash, muqobil yechimlarni ishlab chiqish, ularni baholash va natijani taqdim etishgacha bo‘lgan barcha bosqichlarda faol subyekt sifatida ishtirok etadi.

Mazkur jarayonda o‘qituvchining pedagogik roli ham o‘zgaradi. O‘qituvchi tayyor javobni yetkazuvchi asosiy axborot manbai emas, balki o‘quvchini mustaqil fikrlashga yo‘naltiruvchi, muammoli vaziyat yaratuvchi va fikrlash jarayonini savollar yordamida boshqaruvchi fasilitator vazifasini bajaradi.

Shu nuqtayi nazardan:

„Warum?“

„Woher weißt du das?“

„Welche Beweise gibt es?“

„Gibt es eine Alternative?“

„Stimmst du zu? Begründe deine Meinung.“

kabi savollar tanqidiy fikrlashga yo‘naltirilgan nemis tili darsining muhim metodik vositalari hisoblanadi.

Muhokama natijasida shuni ta’kidlash mumkinki, kommunikativ metodlarning tanqidiy fikrlash bilan integratsiyasi o‘quvchini tayyor til birliklarini reproduktiv qo‘llashdan real kommunikativ vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish va o‘z pozitsiyasini asoslash darajasiga olib chiqishga xizmat qiladi. Bunda til o‘rganish maqsad emas, balki fikrlash, axborot almashish, muammoni muhokama qilish va qarorlarni asoslash vositasi sifatida ham namoyon bo‘ladi.

Xulosa. Nemis tilini o‘qitish jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish o‘quvchilarning nafaqat xorijiy til kompetensiyasini, balki axborot bilan mustaqil ishlash, turli manbalarni qiyoslash, dalillarni baholash va asoslangan xulosa chiqarish qobiliyatlarini ham takomillashtirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot doirasida amalga oshirilgan nazariy-metodik tahlil asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Nemis tilini o‘qitishda kommunikativ kompetensiya va tanqidiy fikrlashni o‘zaro integratsiyalash til o‘rganish jarayonining kommunikativ hamda kognitiv mazmunini kuchaytiradi.

2. Kommunikativ topshiriqlarni *reproduktiv, qiyosiy-tahliliy, argumentativ, muammoli-ijodiy va reflektiv-baholash* darajalari asosida tashkil etish o‘quvchini oddiy axborotni qayta ifodalashdan mustaqil tahlil, baholash va xulosa chiqarishga bosqichma-bosqich olib boradi.

3. Nemis tili darslarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish jarayonini *Verstehen → Analysieren → Vergleichen/Bewerten → Begründen/Problemlösen → Reflektieren* mexanizmi asosida tashkil etish o‘quvchilarning kognitiv faoliyatini izchil rivojlantirishga metodik asos yaratadi.

4. Munozara va debatlar, rolli o‘yinlar, muammoli topshiriqlar, autentik materiallar, loyiha faoliyati hamda reflektiv mashqlar o‘quvchini tayyor ma’lumotni takrorlovchi subyektdan axborotni mustaqil tahlil qiluvchi, baholovchi, o‘z pozitsiyasini dalillar bilan himoya qiluvchi faol ishtirokchiga aylantiradi.

5. O‘quvchilarning natijalarini baholashda grammatik va leksik to‘g‘rilik bilan cheklanmasdan, fakt va fikrni farqlash, qiyoslash, dalillash, sabab-oqibat aloqalarini aniqlash, muqobil yechim ishlab chiqish, xulosa chiqarish va refleksiya kabi ko‘rsatkichlarni ham hisobga olish zarur.

6. Nemis tilini o‘qitish metodikasida *kommunikativ kompetensiya – tanqidiy fikrlash – mustaqil faoliyat* integratsiyasiga asoslangan yondashuv o‘quvchilarning nemis tilidan real kommunikativ vaziyatlarda foydalanish, turli axborotlarni tanqidiy baholash, o‘z pozitsiyasini asoslash va muammolarga mustaqil yechim topish kompetensiyalarini kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shunday qilib, nemis tilini o‘qitish jarayonida kommunikativ metodlarni tanqidiy fikrlash operatsiyalari bilan uyg‘unlashtirish chet tili ta’limining nafaqat lingvistik, balki kognitiv va shaxsiy-rivojlantiruvchi imkoniyatlarini ham kengaytiradi. Mazkur yondashuv o‘quvchining nemis tilini o‘rganish jarayonida mustaqil fikrlashi, axborotni tanqidiy qabul qilishi, o‘z pozitsiyasini dalillar bilan ifodalashi hamda real hayotiy va kommunikativ muammolarga asoslangan yechimlar ishlab chiqishiga xizmat qiladi.

Adabiyotlar:

1. Dewey, J. How We Think: A Restatement of the Relation of Reflective Thinking to the Educative Process. – Boston: D.C. Heath and Company, 1933.

2. Bloom, B.S. (Ed.). Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals. Handbook I: Cognitive Domain. – New York: David McKay Company, 1956.

3. Anderson, L.W., Krathwohl, D.R. (Eds.). A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom’s Taxonomy of Educational Objectives. – New York: Longman, 2001. – 352 p.

4. Ennis, R.H. Critical Thinking. – Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 1996. – 407 p.

5. Facione, P.A. Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for Purposes of Educational Assessment and Instruction. Research Findings and Recommendations. – Millbrae, CA: California Academic Press, 1990.

6. Littlewood, W. Communicative Language Teaching: An Introduction. – Cambridge: Cambridge University Press, 1981.

7. Richards, J.C., Rodgers, T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. 3rd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014.

8. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume. – Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020. – 280 p.